

## **Bronnen voor onderzoek naar en het waarden van historisch beton (informatief document bij URL 2003 en URL 4005)**

Bij het onderzoek naar en het waarden van historisch beton kunnen de onderstaande bronnen van groot belang zijn. Hierbij is het van belang om op te merken dat de vooruitgang van de betontechnologie soms snel ging waardoor binnen 10 jaar regelgeving en studieboeken soms sterk veranderden. De meer algemene bouwkunde-boeken zijn in deze lijst achterwege gelaten.

### **Overzichtsliteratuur**

- Felder, P. J. (2006). *Over cement, cementfabrieken in Limburg en speciaal de cementfabrieken in Vijlen*. Maastricht: Nederlandse Geologische Afdeling Vereniging Limburg.
- Heinemann, H.A. (2013). *Historic concrete: From concrete repair to concrete conservation*. Delft Digital Press: Delft <https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:987fafd0-cd76-4230-be0e-be8843cae08e>
- Kuipers, M. (1987). *Bouwen in beton Experimenten in de volkshuisvesting voor 1940*. PhD thesis, Rijksuniversiteit te Groningen.
- Oosterhoff, J. (1998). *Bruggen in Nederland 1800 -1940 Bruggen van beton, steen en hout, volume 2*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, Nederlandse Bruggenstichting.
- Oosterhoff, J., Arends, G., van Eldik, C., & Nieuwmeijer, G. (1988). *Constructies van ijzer en beton Gebouwen 1800 - 1940 Overzicht en typologie*. *Bouwtechniek in Nederland*. Delft: Delft University Press, RDMZ - Rijksdienst voor de Monumentenzorg.
- Van Maarschalkerwaart, H. (1996). *Slaan, trekken en vloeien IJzer- en staalsoorten 1840 -1940*. *Bouwen met staal*, 128, 8.

### **Historische regelgeving**

- G.B.V. 1912 (1912). *Gewapend Betonvoorschriften*. Koninklijk Instituut van Ingenieurs Afdeling van Bouwen en Waterbouwkunde.
- G.B.V. 1918 (1918). *Gewapend Betonvoorschriften (2nd ed.)*. Amsterdam: Koninklijk Instituut van Ingenieurs Afdeling van Bouwen en Waterbouwkunde.
- G.B.V. 1930 (1930). *Gewapend Betonvoorschriften 1930 (G.B.V. 1930)*. Koninklijk Instituut van Ingenieurs Afdeling van Bouwen en Waterbouwkunde.
- G.B.V. 1940 (1940). *Gewapend Betonvoorschriften*. Koninklijk Instituut van Ingenieurs Afdeling van Bouwen en Waterbouwkunde.
- G.B.V. 1950 (1950). *Gewapend Betonvoorschriften*. Koninklijk Instituut van Ingenieurs Afdeling van Bouwen en Waterbouwkunde.
- G.B.V. 1962 (1962). *Gewapend-Betonvoorschriften GBV 1962, volume NEN 1009*. Nederlands Normalisatie-Instituut, Koninklijk Instituut van Ingenieurs (Klvi) Afdeling voor Bouwen en Waterbouwkunde Gewapend-Betoncommissie.
- Koninklijk Instituut van Ingenieurs (1900). *Algemeene voorschriften voor ijzer*.
- Koninklijk Instituut van Ingenieurs (1911). *Algemeene voorschriften voor ijzer*
- V 1035-IV:1952 (1952). *nl Keuringsnormen voor metalen - Constructiestaal*. Nederlands Normalisatie-Instituut.

### **Historische tijdschriften**

Diverse architectuurtijdschriften

<https://tresor.tudelft.nl/tijdschrift/architectuurtijdschriften/>

*Cement*

(<https://www.cementonline.nl/>)

*De Ingenieur*

[www.delpher.nl](http://www.delpher.nl) / <https://tresor.tudelft.nl/tijdschrift/kivi/>

*Gewapend Beton*

*Hennebique's Journal le Béton Armé*

<https://lib.ugent.be/viewer/collection/BetonArme-001#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1488%2C-1%2C4984%2C2723>

### 1800-1900

Storm van 's Gravenzande, C. M. (1850). *Handleiding tot de kennis der burgerlijke en militaire bouwkunst* (2nd ed.). Breda: Gebroeders NYS.

Storm van 's Gravenzande, C. M. (1863). *Handleiding tot de kennis der burgerlijke en militaire bouwkunst* (3rd ed.), volume 1. Breda: Broese & Comp.

Van der Kloes, J. A. (1893). *Onze Bouwmaterialen* (1st ed.). Maassluis: J. van der Endt & Zoon.

### 1901-1920

Bergsma, P. & Homan van der Heide, G. (ca. 1910a). *Gewapend beton in theorie en toepassing naar C. Kersten "Der Eisenbetonbau" doch belangrijk vermeerderd en voor Nederlandsche toestanden bewerkt*, volume 2. Amsterdam: J. Ahrend & Zoon.

Bergsma, P. & Homan van der Heide, G. (ca. 1910b). *Gewapend beton in theorie en toepassing naar C. Kersten "Der Eisenbetonbau" doch belangrijk vermeerderd en voor Nederlandsche toestanden bewerkt*, volume 1. Amsterdam: J. Ahrend & Zoon.

Boon, A. A. (1914). *Funderingen op staal* (1st ed.), volume 1 of *Gewapend Beton Bibliotheek*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgevers-Mij.

Boon, A. A. (s.a.). *Gewapend betonkelders* (2nd ed.), volume 1 of *Gewapend Beton Bibliotheek*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgevers-Mij.

Boon, A. A. (1908). *Gewapend Beton. Een handleiding voor de studie van materialen, constructie en statische berekening*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeverij - Maatschappij.

Boon, A. A. (1913). *Gewapend beton. Een handleiding voor de studie van materialen, constructie en statische berekening ten dienste van architecten, bouwkundigen, opzichters, studeerenden, enz.* Leiden: A. W. Sijthoff's uitg. -Mij.

Boon, A. A. (1920). *Gewapend Beton. Een handleiding voor de studie van materialen, constructie en statische berekening ten dienste van architecten, bouwkundigen, opzichters, studeerenden, enz.* Leiden: A. W. Sijthoff's Uitg.-Mij.

Koninklijk Instituut van Ingenieurs (1911). *Algemeene voorschriften voor ijzer 1911*. F. J. Belinfante.

Koninklijk Instituut van Ingenieurs, Afdeling van Bouw- en Waterbouwkunde (1909). *Concept-Betonijzer-voorschriften*. *De Ingenieur*, 24 (12), 6.

Minister van Oorlog (1906). *Algemeen voorwaarden voor de uitvoering van werken voor den dienst der Genie*. Den Haag: De Gebroeders van Cleef.

Muller, M. J. (s.a.). *Bruggen* (2nd ed.), volume 4 of *Gewapend betonbibliotheek*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeversmij N.V.

Scharroo, P. W. (1910). *Inleiding tot de studie van het gewapend beton. Eerste gedeelte: Beginsel; samenstellende materialen; vervaardiging*, volume 1. Amsterdam: van Mantgem & de Does.

Scharroo, P. W. (1910). *Inleiding tot de studie van het gewapend beton. Tweede gedeelte: Toepassing*, volume 2. Amsterdam: van Mantgem & de Does.

Scharroo, P. W. (1916). *Inleiding tot de studie van het gewapend beton* (2nd ed.). Amsterdam: N.V. Uitgevers - Maatschappij voorheen Mantgem & Does.

Scharroo, P. W. (s.a.). *Overkappingen*, volume 5 *Gewapend Beton Bibliotheek*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgevers-Mij.

Van der Kloes, J. A. (1908). *Kunststeen* (2nd ed.), volume 2 of *Onze Bouwmaterialen*. Maassluis: J. van der Endt & Zoon.

Van der Kloes, J. A. (1908). *Metalen* (2nd ed.), volume 5 of *Onze Bouwmaterialen*. Maassluis: J. van der Endt & Zoon.

Van der Kloes, J. A. (1908). *Mortels en beton* (2nd ed.), volume 3 of *Onze Bouwmaterialen*. Maassluis: J. van der Endt & Zoon.

Van der Kloes, J. A. (ca. 1910). *Glas, verwaren, behangzels, isoleer- en pakkingsstoffen,*

*beproevingstoestellen en het gebruik daarvan* (2nd ed), *Onze Bouwmaterialen*. Amsterdam: L. J. Veen.

van Rossum, T. J. W. (1902). *Gewapend Beton vrij gevolgd naar P. Christophe*. Leiden: Boekdrukkerij voorheen J. Brill.

Verhey, B. A. (1912). *Gewapend beton. Handleiding voor de berekening en uitvoering van eenvoudige gewapend betonconstructies met toepassing der gewapend betonvoorschriften van het koninklijk instituut van ingenieurs*. Amsterdam: L. J. Veen.

Verhey, B. A. (1915). *Fundeeringen op putten, palen en caissons* (1st ed.), Band 2, *Gewapend Beton Bibliotheek*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgevers-Mij.

### 1921-1945

- Bergsma, P. (1934). *Beton en gewapend beton - Hand- en studieboek ten dienste van de praktijk en het onderwijs*. Amsterdam: N.V. Uitgevers-Maatschappij Kosmos".
- Betonvereniging (1929). *Het uitvoeren van betonwerken*. Amsterdam: Betonvereniging.
- Boon, A. A. (1931). *Gewapend beton. Een handleiding voor de studie van materialen, constructie en statische berekening ten dienste van architecten, bouwkundigen, opzichters, studeerenden, enz.* Leiden: A. W. Sijthoff's uitg. -Mij.
- Kentie, I. M. D. (1930). *Gewapend-beton in het gebouw*. Amsterdam: Betonvereniging & L.J. Veen's Uitgevers Maatschappij N.V.
- Roelofsen, E. (1940). *Afwerken van beton en bepleisteren (2nd ed.)*, volume 2, *Cement en Beton*. Amsterdam: ENCI-CEMIJ N.V.
- Scharroo, P. W. (1921). *Inleiding tot de studie van het gewapend beton (3rd ed.)*. Amsterdam: N.V. Uitgevers - Maatschappij voorheen Mantgem & Does.
- Scharroo, P. W. (1929). *Toezicht en Bouwcontrole bij de uitvoering van betonwerken*. The Hague: Moorman;s Periodieke Pers.
- Scharroo, P. W. (1940). *Beton. Handleiding voor den betonvakarbeider (1st ed.)*.
- Scharroo, P. W. (1942). *Beton - Handleiding voor den Betonvakarbeider (2nd ed.)*. Hoorn: Uitgeversbedrijf Edecea.
- Scharroo, P. W. (1942). *Bouwmaterialen- Encyclopaedische gids voor theorie en praktijk (1st ed.)*. Amsterdam: L.J. Veen's Uitgeversmaatschappij N.V.
- Scharroo, P. W. (1945). *Bouwmaterialen. Encyclopaedische gids voor theorie en praktijk (3rd ed.)*. Amsterdam: L. J. Veen's Uitgevers-Maatschappij.
- Van der Kloes, J. A., Jacobs, E., Tjaden, M. E. H., & Wentholt, L. R. (1923). *Natuursteen (3rd ed.)*, volume 1 of *Onze Bouwmaterialen*. Amsterdam: L.J. Veen.
- Van der Kloes, J. A., Jacobs, E., Tjaden, M. E. H., & Wentholt, L. R. (1924). *Mortels en Beton (3rd ed.)*, volume 3 of *Onze Bouwmaterialen*. Amsterdam: L.J. Venn's Uitg. Mij N.V.
- Van der Kloes, J. A., Jacobs, E., Tjaden, M. E. H., & Wentholt, L. R. (1925). *Metalen (3rd ed.)*, volume V of *Onze Bouwmaterialen*. Amsterdam: L.J. Veen.
- Van der Kloes, J. A., Jacobs, E., Tjaden, M. E. H., & Wentholt, L. R. (1926). *Glas, verfwaren, behangself, isoleer- en pakkingsstoffen, beproevingsstoestellen en het gebruik daarvan (3rd ed.)*, volume 6 of *Onze Bouwmaterialen*. Amsterdam: L. J. Veen.
- Van der Schrier, W. (1938). *Bouwen in gewapend beton*. Amsterdam: N.V. Wed. J. Ahrend & Zoon.
- Van der Schrier, W. (1942). *Bouwen in gewapend beton (2nd ed.)*. Amsterdam: N.V. Wed. J. Ahrend & Zoon.
- Wattjes, J. G. (1922). *Constructie van gebouwen: Muren, schoorsteenen, kelders, fundeeringen en riolerings (2nd ed.)*. Ahrend.
- Wattjes, J. G. (1936). *Nieuwe Bouwconstructies I*. Amsterdam: N.V. Uitgevers-Maatschappij Kosmos.
- Wattjes, J. G. (1943). *Uitvoeren en afwerken van muren vrijstaande schoorsteenen (3rd ed.)*, volume 2 of *Constructie van gebouwen*. Amsterdam: N.V. Uitgevers-Maatschappij Kosmos.

### 1946 en later

- Anon. (1968). *Spelen met Specie (2nd ed.)*. Amsterdam: Verkoopsassociatie Nederlands Cement Enci-Cemij-Robur N.V.
- Bond van Fabrikanten van Betonwaren in Nederland (1957). *Betonwaren (1st ed.)*. Amsterdam: Bond van Fabrikanten van Betonwaren in Nederland.
- Bond van Fabrikanten van Betonwaren in Nederland (1964). *Betonwaren (2nd ed.)*. Amsterdam: Bond van Fabrikanten van Betonwaren in Nederland.
- Bonnema, T. & Vegter, J. (1946). *Kunststeen II - Niet gebakken kunststeen, artikelen van asbest-cement en beton, volume 3 of Kennis van bouwstoffen*. Deventer: N.V. Uitgevers-Mij. AE. E. Kluwer.
- CUR Commissie voor Uitvoering van Research (1955). *Literatuurstudie over de opbouw van beton. Technical report*.
- CUR Netherlands Committee for Concrete Research (1966). *CUR report 36. Fairfaced concrete*. London: Cement and Concrete Association.
- Fernhout, H. (1957). *50 jaren Meteoor beton 1907-1957*.
- Gray, W. & Childe, H. L. (1943). *Concrete surface finishes, renderings and terrazzo (2nd ed.)*. Westminster: Concrete Publications Limited.

- Grin, P. & van der Veen, V. (1950). *Betonbekistingen: Handleiding voor a.s. Opzichters, Uitvoerders en Timmerlieden en ten dienste van het Nijverheidsonderwijs*. Haarlem: Uitgeverij v/h A. Kemperman.
- Heerding, A. (1971). *Cement in Nederland*. Amsterdam: Meijers Pers N.V.
- Scharroo, P. W. (1946). *Cement en Beton - Oud en Nieuw*. Amsterdam:
- Scharroo, P. W. (1949). *Water en de hoedanigheid van beton*. In *Cement en beton* No. 1-6. Amsterdam: Verkoopassociatie ENCI-CEMIJ N.V.
- Van der Schrier, W. (1948). *Beton*. Amsterdam: N.V. wed. J. Ahrend & Zoon.
- Van der Schrier, W. (1949). *Bouwen in gewapend beton (7th ed.)*. Amsterdam: N.V. Wed. J. Ahrend & Zoon.
- Van der Schrier, W. (1951). *Bouwen in gewapend beton. (8th ed.)*. Amsterdam: N.V. Wed. J. Ahrend & Zoon.
- Van der Schrier, W. (1953). *Bouwen in gewapend beton (9th ed.)*. Amsterdam: N.V. Uitgeverij Argus.
- Van der Schrier, W. (1957). *Beton*. Amsterdam: N.V. Uitgeverij Argus.
- Van der Schrier, W. (1960). *Bouwen in gewapend beton (11th ed.)*. Amsterdam: N.V. Uitgeverij Argus.
- Van der Schrier, W. (1968). *Bouwen in gewapend beton (13th ed.)*, volume 1. Amsterdam: N.V. Uitgeverij Agon Elsevier.
- van Dijk, G. & Van der Baan (1952). *Mortels en bitumineuze bouwstoffen. Kennis van bouwstoffen*. Deventer: N.V. Uitgevers-maatschappij A. E. Kluwer.
- Wigbout, F. (1958). *Bekistingen van gewapend beton*. *Cement*, 10 (21-22), 2.
- Zwolsman, J. A. (ca. 1940). *Betontechnologie*. Nederlandschen Aannemersbond en Patroonsbond voor de Bouwbedrijven in Nederland N.A.P.B, Vereen. *Beton*

#### **Internationale context**

- Probst, E. (1919). *Die Herstellung der Zementwaren und Kunststeine*. Halle a.S.: Carl Marhold Verlagsbuchhandlung.
- Gilchrist Wilson, J. (1964). *Exposed Concrete Finishes, volume 1 and 2*. London: C.R. Books Limited.
- English Heritage (2013) *Practical Building Conservation: Concrete*
- Monumentenwacht Vlaanderen (2017) *Onderhoud van betonnen erfgoed*  
[https://www.monumentenwacht.be/files/brochure\\_beton.pdf](https://www.monumentenwacht.be/files/brochure_beton.pdf)
- Sutherland, J., Humm, D., & Chrimes, M. (2001). *Historic concrete – Background to appraisal*. London: Thomas Telford Publishing.